

УДК 811.111:340.113.1

С.В. Дорда – кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ
„Українська академія банківської справи
Національного банку України”

Англомовні запозичення в українській юридичній термінології

*Роботу виконано на кафедрі іноземних мов
ДВНЗ „Українська академія банківської
справи Національного банку України”*

Стаття присвячена одній із актуальних проблем правничої лінгвістики сьогодення, а саме, проблемі запозичень в юридичній термінології.

Ключові слова: право, лінгвістика, правнича лінгвістика, юридичний термін, термінологія.

Дорда С.В. Англоязычные заимствования в украинской юридической терминологии. Стаття посвящена одной из актуальных проблем правовой лингвистики наших дней, а именно, проблеме заимствований в юридической терминологии.

Ключевые слова: право, лингвистика, юрислингвистика, юридический термин, терминология.

Dorda S.V. English Borrowings in the Ukrainian Juridical Terminology. The article is devoted to one of the problems of today – the problem of the borrowings in the juridical terminology.

Key words: law, linguistics, juridical linguistics, juridical term, terminology.

Постановка наукової проблеми та її значення. Динаміка змін, які відбуваються в лінгвокультурах, може бути обумовлена двома факторами: по-

перше, змінами, які відбуваються в межах країни (динамічні соціально-політичні процеси, стрімкий розвиток електронних засобів масової інформації, вплив публічних каналів загальнонаціональної комунікації); по-друге, змінами, які відбуваються як результат зовнішнього впливу. Останні можуть бути результатом впливу процесів глобалізації. В контексті сучасного процесу глобалізації значно розширюється інформаційно-комунікаційний простір і перед індивідом постають нові завдання та питання.

Під глобалізацією розуміють процес всесвітньої економічної, політичної, культурної інтеграції та уніфікації, який призводить до зростаючого впливу різноманітних факторів міжнародного значення на соціальну дійсність в окремих державах.

З погляду лінгвокультурології глобалізацію можна визначити як розповсюдження в локальних культурах єдиних культурних символів, практик та цінностей, яке обумовлене транснаціоналізацією економічної взаємодії між країнами та безпрецедентним рівнем розвитку технічного прогресу [11, 137].

Англійська мова займає все більш міцні позиції на міжнародній арені. З ряду соціально-історичних причин англійська мова стала мовою міжнародного спілкування, мовою глобальної економіки, мовою науки і високих технологій, універсальною мовою комунікацій – від міжнародної мови авіації до Інтернету та електронної пошти. Тому, роль англійської мови як глобального засобу комунікації в професійній сфері представляє все більший інтерес для аналізу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Важливість вивчення термінології в сучасному світі є безсумнівною, тому що термінологія є сполучною ланкою між різними областями знань та сприяє чіткому розмежуванню понять. Термінологія не стоїть на місці, вона постійно розвивається та розширює свої межі. Дослідженням термінології займаються не лише лінгвісти, але й представники відповідних наук.

Відзначається, що дві свідомо створені людьми системи знаків – мова і право – мають схожі ознаки. Мовні знаки і засоби відображення юридичних норм

мають добре знайомий матеріальний вигляд, є загальнозживаними, доступні для наочного сприйняття, розраховані на загальне розуміння, мають певний ступінь умовності для точної передачі абстрактного нормативного змісту юридичних понять. У всіх світових школах юридичної та філософської думки один тезис завжди залишався загальним: «Правова матерія умовна та мінлива. Вона не виникає сама по собі, а цілеспрямовано створюється людиною, яка прагне організувати своє життя» [4]. Мовні знаки, які використовуються для отримання, зберігання та передачі інформації, в тому числі правової, також умовні за своєю природою.

Мову права розглядаємо як один з видів мови для спеціальних цілей. Погоджуємося з думкою В.М. Лейчика про те, що юридичні терміни «живуть» в певних функціональних стилях, в котрих народжуються спеціальні мови, тобто мови для спеціальних цілей. Мови для спеціальних цілей – це функціональні мови, які існують в межах відповідної розвиненої національної (етнічної) мови, які обслуговують спеціальні області знання та/або діяльності [6].

Особливий вклад в розробку поняття мови для спеціальних цілей внесли закордонні лінгвісти. По відношенню до мови права склалися дві полярні точки зору: одні дослідники вважають, що мову права неможна визначити як спеціальну мову, оскільки вона близька до загальнозживаної лексики у сфері лексики [Kirchoff 1987, Daum 1981]; інші виокремлюють мову права як професійну мову, тобто варіант загальної мови для визначення специфічних предметів, понять, котрі використовуються для комунікації в межах однієї професійної групи [Joisten 1981, Neumann 1992, Otto 1981]. У вітчизняній традиції новий характер вивчення юридичної термінології сформувався у зв'язку зі становленням юрислінгвістики як одного із актуальних напрямків дослідження загальних принципів функціонування мови права в сучасному соціокультурному контексті.

Найбільша кількість неточностей в правових документах виникає в перехідні періоди розвитку юриспруденції, коли можливе одночасне використання одного й того ж терміна в різних значеннях або використання

синонімів, що ускладнює розуміння правових документів і призводить до їхнього різного тлумачення [3, 5].

Слідом за Власенко нормативно-правовий текст розглядаємо як основу правового регулювання. Тому необхідна теоретична розробка проблем уніфікації і нормування інформації, яка повідомляється в ньому, з метою уникнути різночитання в текстах даного типу. При цьому найбільш важливим лексичним пластом є термінологія.

Право, як предметна сфера, яку означають та відображають терміни, у більшості випадків є сукупністю ідеальних, абстрактних спеціальних понять, а не позначенням явищ та предметів матеріального світу. Таким чином, терміни права та самі поняття є результатом абстрактної думки народу, який створив національну мову та право своєї держави.

Сучасний період розвитку юриспруденції характеризується тим, що за словами Д.І. Милославської на нас обрушилась велика кількість різноманітних термінів, в першу чергу, економічних та юридичних [7].

Після розпаду соціалістичної системи українське право розпочало свій розвиток в руслі західноєвропейських правових систем. Крім того, виникли нові області права (космічне, екологічне), деякі закони зазнали значних модифікацій. Виникла необхідність у створенні нових термінів. Причини запозичення англіцизмів наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття пов'язані з відсутністю відповідного поняття в когнітивній базі мови.

На сьогодні не існує однозначного трактування самого поняття „термін”, хоча його семантичний зміст інтуїтивно сприймається практично кожною людиною. Для багатьох є очевидним його протиставлення одиницям загальної лексики як елемента мови, що виконує певну функцію і тісно пов'язаний з конкретною предметною галуззю.

Не зупиняючись на розгляді дефініцій терміна, які існують, можна сказати, що загальним у них є той факт, що термін можна охарактеризувати як носія

спеціальної інформації в одній із спеціальних галузей знання, денотатом якого виступає поняття.

Наведемо визначення, яке коротко передає сутність поняття, яке розглядається, , а також підкреслює важливість змісту. Термін (лат. terminus „кордон, межа, кінець”) – це слово або словосполучення, яке означає поняття спеціальної області знання чи діяльності і має точну сферу змістовного використання [1]. Таким чином, юридичний термін можна визначити як слово (чи словосполучення), що використовується у законодавстві, є узагальненим найменуванням юридичного поняття, має точний та визначений зміст, вирізняється смисловою однозначністю, функціональною стійкістю.

Сучасна мова права оперує низкою вимог щодо юридичних термінів, які перекладачеві слід брати до уваги у процесі їхнього перекладу. Так, юридичний термін має:

- відповідати правилам та нормам відповідної мови;
- бути систематичним;
- відповідати конкретній дефініції, яка орієнтована на відповідну концепцію;
- бути відносно незалежним від контексту;
- бути точним;
- бути якомога лаконічнішим;
- бути спрямованим на максимальну відповідність (у рамках відповідної системи термінів);
- бути виразно нейтральним;
- бути благозвучним.

Підкреслимо ще одну особливість сучасної термінології – її постійне оновлення. Слід відзначити особливий вплив англійської термінології на міжнародне, комерційне, транспортне та інше право – лізинг, факторинг, трейдер, брокер та багато інших термінів увійшло в юридичну термінологію [2]. Україна, переживши законодавчий бум, не мала часу для опису нових понять мовними засобами української мови, стала запозичувати термінологію із інших мов.

Запозичення, які широко представлені в недостатньо розроблених сферах, можуть вважатися маркерами лакун. Лакуни – це термін для того, що є в одній локальній культурі і чого немає в іншій [10, 85].

Дослідження термінології Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 року [9] показало, що із семи видів дозволеної професійної діяльності на фондовому ринку чотири описуються запозиченими термінами: *дилерська діяльність, брокерська діяльність, клірингова діяльність, депозитарна діяльність*. Більшість видів операцій на фондовому ринку також позначається іншомовними словами, наприклад: *андерайтинг, лістинг, делістинг*. Багато які види цінних паперів також позначаються запозиченими термінами: *депозитний сертифікат, інвестиційний сертифікат, опціон, фючерський контракт*. Подібну ситуацію спостерігаємо в інших сферах регулювання, наприклад банківській. Розглянемо термін «інсайдер», який також використовується в цьому законі.

Інтернетресурси надають значення терміну «інсайдер» у двох варіантах:

1) інсайдер - це член якої-небудь групи людей, що має доступ до інформації, закритої для широкої публіки. 2) інсайдер (анг. insider, від inside - буквально «всередині») - особа, що має, через свій службовий або сімейний стан, доступ до конфіденційної інформації про справи компанії. Тут ми можемо виокремити загальну рису – володіння чи доступ до інформації.

Класифікація юридичних термінів, розроблена А.С. Піголкіним, здійснюється за вертикальним та горизонтальним принципом. На вершині вертикальної класифікації буде термінологія, яка закріплена в Основному законі та інших законодавчих актах, тобто загальноправова термінологія, котра об'єднує терміни, які використовуються в усіх галузях права і означає самі широкі поняття.

Горизонтальна термінологія охоплює різні види міжгалузевих та галузевих терміносистем. Міжгалузєва термінологія – це терміни, які використовуються в декількох галузях права. Основний обсяг юридичної термінології припадає на

міжгалузеву термінологію, в той час як кількість галузевих термінів відносно невелика [8]. Термін «інсайдер» належить до міжгалузевої термінології.

З розвитком інформаційних технологій виникає ціла низка проблемних питань, пов'язаних із захистом інформації. Більшість видань схиляються до думки, що найстрашнішою загрозою сьогодні стали інсайдери». Перед суспільством постає проблема самого розуміння понять «інсайдер» та «зломщик внутрішніх мереж», вивчення взаємозв'язку питань захисту інформації від внутрішнього злomu та інсайдерських атак [5]. Автори зазначають, що в галузі інформаційної безпеки термін «інсайдер» практично скрізь вживається без визначення, ніби його значення є очевидним та знайомим для пересічного громадянина. Терміни «інсайдер» і «зловмисник, що знаходиться усередині мережі» використовують як синоніми. Зі сторінок преси, наукових статей, експертних висновків, ми довідуємося про загрози від інсайдерів:

- через втрату важливих документів, що містять службові дані;
- шляхом використання ноутбуків з конфіденційною інформацією;
- через підбір паролю;
- шляхом спроби скористатися чужим логіном;
- через „перелистування“ чужої електронної пошти;
- шляхом проникнення в комп'ютер співробітника тощо.

Очевидною є невизначеність даного терміну, що суперечить основним вимогам до терміну в цілому.

Словник законодавчих термінів надає наступне визначення поняття «інсайдер». Інсайдер – особа, яка має доступ до інсайдерської інформації завдяки тому, що вона є:

- власником понад 10% голосуючих акцій емітента або часток (паїв) у статутному фонді, які мають контроль над емітентом;
- посадовою особою емітента;
- особою, яка мала доступ до інсайдерської інформації у зв'язку з виконанням трудових (службових) обов'язків або договірних зобов'язань незалежно від

наявності прямих відносин з емітентом, зокрема: юридичною особою, які перебувають з емітентом у договірних відносинах або прямо чи опосередковано у відносинах контролю; фізичною особою, яка перебуває з емітентом або юридичною чи фізичною особою, пов'язаними з емітентом договірними відносинами контролю, у трудових чи договірних відносинах, або прямо чи опосередковано у відносинах контролю; державним службовцем; фізичною або юридичною особою, яка перебуває у трудових чи договірних відносинах, або прямо чи опосередковано у відносинах контролю, з особами, що мають намір придбати цінні папери емітента.

Як бачимо з наведених прикладів, термін інсайдер має різні значення в різних галузях права.

Важливою рисою юридичної термінології є її системність. Юридичні терміни складають складну органічну систему, знаходяться між собою в різноманітних зв'язках. Взаємозалежність термінів полягає в тому, що із одного слова, яке є гніздовим, утворюються сталі словосполучення, які відображають близькі поняття. Наприклад, за посередництвом терміну «інсайдер» утворилися наступні слова та словосполучення – «інсайд», «інсайдерська інформація», «інсайдерська торгівля», «інсайдерська реформація».

Висновки. Аналіз матеріалу дає можливість констатувати те, що під час створення нормативного акту законодавці часто не враховують того, що основні ознаки терміну – це чітка сфера його застосування і точне співвідношення слова та того об'єкта дійсності, який він відображає. Без змістовної однозначності термін не може виконувати функцію позначення спеціального поняття. Правові поняття в ідеалі повинні бути зрозумілими для пересічного громадянина.

Перспективи подальшого дослідження. Одним із шляхів поліпшення юридичних текстів – це вдосконалення юридичних тлумачень, особливо у випадках омонімії. В засобах масової інформації більш точно використовувати слова, які є омонімічними юридичним термінам, а також самі юридичні терміни. Той факт, що юридична термінологія є неточною, створює необхідність звертати

більше уваги на законопроекти, як законодавцям, так і філологам, для того, щоб нові терміни були більше вдалими та відповідали вимогам та правилам української мови.

Література

1. Алимов В. В. Юридический перевод: Практический курс. Английский язык / В. В. Алимов. – изд. 3, стереот. – 2005. – 160 с.
2. Богданова Л. И. Иноязычное слово в контексте русской культуры: когнитивный аспект / Л. И. Богданова // Вест. Моск. ун-та. – Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2009. – № 4. – С. 11–17.
3. Власенко Н. А. Язык права / Н.А. Власенко. – Иркутск, 1997. – 173 с.
4. Губаева Т. В. Язык и право. Искусство владения словом в профессиональной юридической деятельности / Т. В. Губаева. – М., 2003. – 180 с.
5. Живко М. О. Дотичність понять «інсайдери» та «зловмисники у внутрішніх мережах» в інформаційно-правовому полі [Електронний ресурс] / М.О. Живко, Ю. В. Войтович. – Режим доступу: <http://intkonf.org/>.
6. Лейчик В. М. Терминоведение. Предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.
7. Милославская Д. И. Юридические термины и их интерпретация [Електронний ресурс] / Д.И. Милославская // Российская юстиция. – 2002. – № 3. – Режим доступу: <http://www.relga.rsu.ru>.
8. Пиголкин А. С. Язык закона / под ред. А. С. Пиголкина. – М. : Юрид. лит. 1990. – С. 7–12.
9. Про цінні папери та фондовий ринок: закон України від 23 лютого 2006 року N 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
10. Текст как явление культуры / Г. А. Антипов, О. А. Донских, И. Ю. Марковина, Ю. А. Сорокин. – Новосибирск : Наука, 1989. – 196 с.
11. Тульнова М. А. К типологии концептов в контексте глобализации / М. А. Тульнова // Вест. Моск. ун-та. – Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2009. – № 3. – С. 136–144.